

YERYÜZÜNDE SEYAHAT ETMENİN KUR'ANÎ BOYUTU

Hikmet KOÇYİĞİT *

ÖZET

Seyahat, günümüzde artık bir sektör haline gelmiştir. Bu yüzden daha çok ekonomik yönü göz önünde bulundurulmaktadır. Bize bir yaşam tarzı sunan Kur'an ise, seyahat olgusunu değişik vecheleri ile ele almaktadır. Kur'an, iman ve Tevhidi merkeze koyduğu için seyahati de bunlarla irtibatlandırmaktadır. Kur'an'ın ön gördüğü seyahat, başta araştırma ve inceleme olmak üzere; cihad, ilim, ibadet, ticaret gibi konuları kapsamaktadır. Kur'an, araştırma ve inceleme amaçlı seyahatler için "seyr" ve "nazar" kelimelerini birlikte zikretmektedir. Öte yandan, Kur'an'da geçen "sefer" kelimesi ise günümüzdeki turizm kavramından daha kapsamlı kullanılmıştır.

Kur'an, seyahat olgusunu ele alırken, seyahatin önemli elemanlarından olan ulaşım, konaklama tesislerine, yolcunun bakımına ayrıca değinmektedir. Seyahatin yorucu etkisini bertaraf etmek için de yolcuya çeşitli kolaylıklar tanıyarak adeta seyahate teşvik etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, seyahat, turizm.

ABSTRACT

Qoranic Dimension of Travelling in Earth

Today travelling is accepted as a sector. So, mostly the economical way of it has been considered. However, Qoran which offers us the life-style, examines the concept of travelling by means of its different ways. As Qoran puts belief and monotheism as a focal point, it makes contact of travelling with them. Travelling which Qoran explains, first of all, emphasizes investigation and analysis. And also it includes the subjects such as crusade(cihad), science, worship and commerce. Qoran, uses these two words such as "seyr" and "nazar" together for the journeys which aim at research and analysis. Besides that, "sefer" as a word taking place in Qoran has been used more comprehensive than the concept of tourism at present.

While Qoran examines the concept of travelling, it explains the important components of travelling such as transportation, accommodation facilities, and passenger's maintenance. In order to decrease the tiring effect of travelling, Qoran encourages travelling by facilitating the life of the passenger.

Key Words: Qoran, travelling, tourism.

* Dr., Erzurum- Yakutiye Evrenpaşa İlköğretim Okulu Sınıf Öğretmeni
(hikmet_0216@hotmail.com)

Giriş

Halk arasında kalıplaşmış çeşitli soru tipleri vardır. Bunlardan birisi de “çok gezen mi bilir, çok okuyan mı? sorusudur. Böyle bir soru, gezmenin bir tür okuma-öğrenme olduğunu ima eder. Aslında gezen her insan eğlence amaçlı bile olsa gezip gördüğü yerler hakkında bilgi edinmekte adeta yaşayarak öğrenmektedir.

İnsanlık tarihi kadar eski olan seyahat¹ günümüzde bir sektör haline gelmiştir. Uygarlıklar yeni gelişmelere paralel biçimde ilerlerken seyahat alanında da büyük bir evrim yaşanmıştır. Mesela Selef zamanında bugünkü anlamda seyahat bilinmiyordu. Onların arasında ilim talep etmek, salih insanları ziyaret etmek, helal rızık aramak ve mubah olanı elde etmek için seyahat yapılıyordu.²

Eski dönemlerde seyahat etmek lüks bir faaliyet olduğu için, seyyahlar dikkat çekmiştir. Çünkü seyyahların yazdıkları, kendi dönemlerinin siyasi, içtimai ve kültürel yapısına ilişkin önemli bilgiler ihtiva etmesi hasebiyle tarihe ışık tutmuştur. Bu gezginler arasında Avrupalı seyyah Marco Polo, Arap seyyah İbni Batuta ve Türk seyyah Evliya Çelebi, seyahatleri ile kendilerine tarihte önemli yer edinmişlerdir. İşin doğrusu seyahat olgusuna dinlerin de çok büyük katkı sağladığı yadsınamaz bir gerçektir. Özellikle kutsal mekânların ziyaret edilmesi seyahate ayrı bir ivme kazandırmıştır. Mesela hac görevi seyahatler açısından önemli bir hareketliliğin doğmasını sağlamıştır.³ Hatta ilk organize turizm hareketinin, hac görevini ifa eden inanç grupları tarafından gerçekleştirildiği iddia edilebilir. Öte yandan misyonerliği (tebliği esas alan) dinlerde, dini yaymak adına yapılan seyahatler de, seyahat sektörünün ilk numunelerini oluşturmaktadır. Bu bağlamda Pavlus kendi öğretisini yaymak için Antakya'dan başlamak üzere Anadolu, Yunanistan ve Makedonya bölgelerine çeşitli misyon seyahatleri düzenlemiş ve gittiği yerlerde Hıristiyan kiliseleri tesis etmiştir.⁴ Yine bazı şehirlerin zenginliği o şehirlerin mukaddes telakki edilmeleriyle ilişkili gözükmektedir. Bir iddiaya göre orta çağın mukaddes şehirlerinde müşahede

1 Nakur, Haşim b. Muhammed b. Hüseyin, *Ahkamü's Seyahat ve Asaruhu*, s.314; Kozak, Nazmi ve Ark., *Genel Turizm İlkeler Kavramlar*, s.1; Öztaş, Kadir, *Turizm Ekonomisi*, s.15

2 El-Cibrin, *Ahkamü's Seyahat*, s.29

3 Öztaş, Kadir, *age.*, s.3

4 Aydın, Mahmut, *Anahatlarıyla Dinler Tarihi*, s. 336

edilen zenginlik ve refah, dini seyahatlerden doğmuştur. Mesela, bir vakitler dünyanın en zengin şehirlerinden biri olan 250.000 nüfuslu Efes herhalde haşmetini topraklarının mukaddesliğine borçludur.⁵

İslam dünyasının ilk gezginleri ise ilim adamları olmuştur. Hz. Peygamber “*Çinde de olsa ilim talep ediniz*”⁶ buyururken İslam toplumlarında ilim için yapılacak seyahatlerin de temelini atmıştır. Fakat İslam dünyasında yapılan ilmi seyahatler daha çok dini ilimler sahasında özellikle de hadis ilmi ekseninde gerçekleşmiş, doğa bilimleri bundan fazla nasiplenememiştir. Öte yandan Müslüman tüccarların ticaret için yaptıkları seyahatlerin İslam dünyasına büyük katkıları olmuştur. Bu meyanda Endonezya, Malezya vb. devletlerin İslam’a girmesi, İslam ordularının oraları fethetmesiyle değil, oraya giden Müslüman tüccarların vasıtasıyla gerçekleştiği⁷ iddia edilmiştir.

İnsan hayatının bütün safhalarına ait değerlendirmelerde bulunan Kur’an, seyahat hakkında da kendine özgü bir bakışla bize yol göstermektedir. Kur’anın bakış açısında seyahat bir eğlence unsuru değil, hayatın anlamını okumaya yardımcı bir öğe olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü “*yer gök ve ikisi arasındakiiler eğlenmek için yaratılmamıştır*”(21/Enbiya, 16; 44/Duhan,38). İşte bu nokta, Kur’anın, seyahat olgusuna kattığı özgün taraftır. Biz de bu çalışmamızda seyahati Kur’an merkezli olarak değerlendirmeye çalışacağız.

1. Seyahat Kavramı

Dilcilerin dediğine göre seyahat kelimesinin aslı “siyahat”tır. Fakat “siyahat” kelimesinin kullanımı seyahat şeklinde yaygınlık kazanmıştır. Seyahat eden kişiye Arapça’da seyyah denir ki bunun Batı dillerindeki karşılığı “touriste”dir.⁸ Ancak bazı iddialara göre seyahat’in İngilizce’deki karşılığı “travel”dir. Bu yüzden her seyahat eden kişi turist olmayabilir⁹. Bugün yaygın olarak kullanılan turizm kelimesinin Latince asıllı olduğu iddia edilmektedir. Latince “tornus” terimi bir dönme hareketini ifade eder. “Tornus” kelimesi Avrupa dillerine Latince’den geçmiştir. Mesela İngilizcede “tour” ve “touring” tabirleri bu kelimedenden iştikak etmiştir. “Tour” bir dairevi hareketi, bazı site ve

5 Olalı, Hasan, *Turizm Teorisi ve Politikası*, s. 10vd.

6 Acluni, *Keşfü'l Hafa*, I/154

7 Nakur, *age.*, s.173

8 Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Sözlük*, s. 947

9 Öner, Çiğdem, *Seyahat Ticareti*, s.3

mahallenin ziyaretini, iş veya eğlence maksadıyla yapılan yer değiştirme hareketlerini ifade eder. "Touring" tabiri ise zevk için yapılan geziler ile terbiyevi ve kültürel mahiyet arz eden seyahatler için kullanılır.¹⁰ Turizm ile ilgili kavramlar incelendiğinde ilginç detaylar dikkat çekmektedir. Örneğin bazı ülkelerde yolculuk yapan her kişiye turist ismi verilmemiştir. İddialara göre İngiltere'de "okumuşların" Kıta Avrupası'na gitmelerini, memleket içinde seyahat edenlerden ayırmak için bunlara "Tourist" denilmiştir.¹¹ Buna göre turist daha çok ülke aşırı seyahat eden kişi demektir.

Seyahat etmek anlamında Kur'anda bazı kelimeler geçmektedir. Doğrudan "seyahat" türevli kelime Kur'anda, üç yerde üç değişik formda zikredilmektedir. Bunlardan birisi emir formundadır: "*Dört ay daha yeryüzünde dolaşın(fesihu) فسحوا* bilin ki siz, Allah'ı yeryüzünde aciz bırakamazsınız ve Allah kâfirleri rezil, perişan edecektir!"(9/Tevbe, 2) diğer ikisi ise ism-i fail formlarında zikredilmektedir. Bunlardan birisi müzekkerdir: "*Tövbe edenler, ibadet edenler, hamd edenler, seyahat edenler, rükû edenler, secde edenler, iyiliği emredip kötülükten men edenler ve Allah'ın sınırlarını koruyanlar... İşte o müminleri müjdele*".(9/Tevbe, 112)Ayette geçen ve seyahat edenler anlamına gelen "saihun" السائحون gaza veya ilim talebi için yeryüzünde seyahat edenler demektir. "Saihun" kelimesi seyahat kökünden türemiş olup öğüt ve ibret almak için şehirlerde ve çöllerde yürümek gitmek anlamına gelmektedir.¹² Müfessirler bu kelimeyi oruç tutanlar,¹³ Mekke'den Medine'ye hicret edenler¹⁴ şeklinde de yorumlamışlardır. Seyahat edenlerin, bu ayette tövbe edenler, ibadet edenler, hamd edenler, rükû edenler, secde edenler, iyiliği emredip kötülükten men edenler ve Allah'ın sınırlarını koruyanlar ile beraber zikredilmesi yapılan seyahatin en azından bu vasıflarla bir irtibatı olduğunu ve ilahi bir gaye taşıdığını göstermektedir.

Seyahat edenler anlamındaki diğer kelime ise müennes formdadır "saihat": سائحات (66/Tahrim,5).Bir iddiaya göre bu kelimenin bir yerde eril(müzekker), bir yerde de dişil(müennes) olarak 'yolculuk yapanlar' anla-

10 Olalı, Hasan, *age.*, s.4

11 Eralp, Ziya, *Genel Turizm*, s.9

12 Sabunî, *Safvetü't Tefasir*, I/565

13 Zemaşeri, *el-Keşşaf*, II/314;İbnü'l Cevzi, *Zadü'l Mesir*, III/509

14 İbnü'l Cevzi, *age.*, III/509

15 Akpınar, Ali, *Kur'an Aydınlığında Seyahat*, s.18

mına kullanılmış olmasından Kur'anın, kadınlı erkekli kabileler halinde toplu seyahatlere de dikkat çektiği sonucu çıkarılabilir.¹⁵

Seyahat anlamında kullanılan bir başka kelime "seyr"dir. Bu kelime "mesafe kat etmek, akış, gece veya gündüz yolculuk yapmak"¹⁶ anlamlarını taşımaktadır. Seyahat etmek anlamındaki "seyr" kelimesi Kur'anda genellikle "nazar" kelimesi ile beraber müzari ve emir formunda kullanılmaktadır. "Nazar" bir şeyi göz ile yoklayıp dikkatli biçimde düşünmek, incelemek, araştırmak anlamlarına geldiği gibi, inceleme sonucunda hâsıl olan bilgiyi de ifade eder¹⁷. Lüğatlere baktığımızda "nazar" kelimesinin en belirgin anlamının "bir şeyi düşünme ve inceleme"¹⁸ olduğu göze çarpmaktadır. Bu yüzden "seyr" in nazar kelimesi ile beraber kullanılması, onun araştırma inceleme amacıyla yapılan seyahatleri içerdiği söylenebilir. Bu yönüyle de "seyr" Kur'an'da seyahat anlamını taşıyan diğer kelimelerden farklılık arz etmektedir.

Dikkat çeken diğer bir ifade ise "darb" kelimesidir. Bu kelime iki ayette savaş için sefere çıkmak (4/Nisa, 94, 101) anlamında; bir ayette ise normal yolculuk(5/Maide, 106) anlamında kullanılmıştır. Dilcilere göre bu ayetlerde geçen "darb" kelimesi yeryüzünde gitmek yolculuk etmek anlamına gelmektedir. Yolculuk yaparken ayaklarla yere vurulduğu için böyle denilmiştir.¹⁹

Özellikle Fıkıh ilminde ıstılah haline gelmiş olan "sefer" de seyahat etmeyi ifade eden Kur'an kelimelerinden birisidir. Bu kelimenin geçtiği ayetlerde genellikle yolculuğun zorluklarına değinilerek (18/Kehf,62) yolculuk yapanlar için çeşitli ruhsatlar söz konusu edinilmektedir. Mesela oruç ayında yolculuk yapılıyorsa buna bir kolaylık tanınmaktadır: "*Ramazan ayında sizden kim hasta veya seferde olursa tutamadığı günler sayısınca başka günlerde oruç tutsun*"(2/Bakara, 184–185) Yine borç alıp vermenin kayda geçirilip yazılması yolculuğa denk geliyorsa borcun yazılması yerine rehinler alınması ve karşılıklı güvenin oluşturulması bir ruhsat olarak tanınmıştır. "*Ve eğer seferde olur da yazacak birini bulamazsanız, alınan rehinler (yeter). Birbirinize güvenerseniz, kendisine güvenilen kimse emanetini ödesin, Rabbi olan Allah'tan korksun. Şahitliği gizlemeyin, onu gizleyen kalbi günahkârdır. Allah yaptıkla-*

16 İbni Faris, *Mekayisü'l Lüğa*, III/120vd. ; Zebidi, *Tacü'l Arus*, II/115

17 Isfehani, *el-Müfredat*, s. 497

18 İbni Faris, *age.*, VI/444

19 Isfehani, *age.*, s.295

rınızı bilir.”(2/Bakara, 283). Yolculukla ilgili diğer bir ruhsat abdest ile alakalıdır. “Eğer cünüp iseniz tam temizlenin. Hasta yahut **seferde iseniz**, yahut biriniz tuvaletten gelmişse, ya da kadınlara dokunmuş da su bulamamış iseniz temiz toprağa teyemmüm edin, ondan yüzlerinize ve ellerinize sürün...”(4/Nisa,43; 5/Maide, 6). Şeriatın, yolculukta böyle müsamaha gösterip kolaylıklar sunması kulun her vakitte Yaratıcısı ile olan irtibatını sağlamaya²⁰ matuf olduğu söylenebilir.

Yolculuk esnasında kolaylık tanınan ibadetlerden birisi de namazdır ve kolaylık olarak namazın kısaltılabileceği beyan edilmektedir(4/Nisa, 101). Bununla beraber yolculuk esnasında namazların kısaltılabilmesiyle ilgili düşündürücü yaklaşımlar vardır. Mesela bazı âlimler(İbni Ömer, İbni Mesud ve Ata) namazın kısaltılacağı seferin, Allah yolunda yani cihad, Hac, Umre, ilim gibi sebepler olmasını şart koşmuşlardır. İmam Şafii ve İmam Ahmed yolculuğun meşru bir nedene dayanması gerektiğini, aksi takdirde kişinin namazı kısaltma hakkından yararlanmayacağı görüşündedirler.²¹ Âlimlerin, ruhsatları bu şekilde bir kayda bağlamış olmaları kanaatimizce Kur’an’ın insanın başıboş bırakılmadığı (75/Kiyamet,36) anlayışı ile yakından ilişkilidir.

Günlük hayatın her türlü problemini ele alan Fıkıh ilmi Kur’an ve Sünnetten hareket ederek, yolculukla ilgili geniş bilgiler sunmuş, *seferilik* olarak adlandırdığı bu konuya ilişkin çeşitli hükümler getirmiştir. Ulaşım araçlarının hızlı olmadığı önceki asırlarda “üç günlük” veya “on sekiz saatlik” yolculuk, seferi kapsamına girerken, günümüzde ulaşım teknolojisinin gelişmesine paralel olarak süreden ziyade mesafe göz önüne alınmıştır. Buna göre kişinin yolcu sayılacağı ve yolculuk ruhsatlarından istifade edeceği mesafe, küçük bazı farklılıklarla 85–90 km. arasında tespit edilmiştir.²² Aslında seyahat olgusunda mesafenin ölçüt alınması günümüz turizm tanımlarında da söz konusu edilmektedir. Mesela Kanada’da bir faaliyetin turizm sektörü içinde yer alıp almadığının belirlenmesinde, kişinin bulunduğu merkezden 80km uzaklığa seyahat etmesi ölçütü dikkate alınmaktadır. ABD’de ise bu sınır kuruluşlara göre değişiklik gösterdiği için 50mil (80km) ile 80mil arasında değişmektedir.²³

20 Nakur, *age.*, s.125

21 Mevduci, *Tefhimü'l Kur'an*, I/397

22 DİB İlmihal, I/324

23 Kozak, *age.*, s.3

Kanaatimizce turizm kavramına en yakın ifade seferiliktir. Bununla birlikte seferilikle turizm arasında ciddi farklar da vardır. Seferilikte mukim olmamaya niyet etmek en önemli unsurdur. Ancak seferilik boyunca yolcu olan kişinin ilmi, kültürel, ticari ve sosyal her türlü faaliyette bulunması müsavidir. Bir kişi seferilik esnasında rahatlıkla ticaret yapabilir. Fakat turizm açısından kişinin seyahat boyunca herhangi bir gelir sağlayıcı işle uğraşmaması esas alınmaktadır. Bu yüzden turizm “sürekli kalışa dönüşmemek ve gelir sağlayıcı herhangi bir uğraşıda bulunmamak koşulu ile bireyin yolculuk ve/veya konaklamasından doğan olay ve ilişkilerin tümüdür”²⁴ şeklinde tanımlanmıştır. Aynı şekilde seyyah(turist) sürekli ikamet etmeksizin, iktisadi bir kazanç ve iş tutmaksızın ister övülen isterse yerilen bir maksatla olsun uzun ya da kısa mesafede yolculuk yapan kişi²⁵ olarak tanımlanmaktadır. O halde Kur'anın ön gördüğü seyahat çağdaş turizm anlayışından çeşitli noktalarda farklılık arz etmektedir.

Seyahat faaliyetleri nihayetinde kişinin ekonomik durumuyla doğrudan ilişkilidir. Nitekim Kur'anın bazı ifadelerinden de bunu çıkarabiliyoruz: “*İnkâr edenlerin, öyle şehirlerde gezip dolaşması seni aldatmasın*”(3/Alî İmran, 196)Vahidi'nin dediğine göre bu ayet Mekke müşrikleri hakkında inmiştir. Çünkü onlar çok rahat bir hayat sürüyorlar, ticaret yapıp bolluk içinde yaşıyorlardı. Bu durum karşısında bazı müminler “biz açlıktan ve çalışmaktan tükenirken, Allah'ın düşmanlarını iyi durumda görüyoruz” diyorlardı Bunun üzerine bu ayet nazil oldu.²⁶ Görüldüğü üzere gezip dolaşmak ekonomik refahın bir sonucudur. İslam'ın temel ibadetlerinden olan ve bir yolcuğu içeren Hacc da hem bedenen hem de mali açıdan yapılan bir ibadettir. Yeterli iktisadi zenginliğe erişemeyen kimse için Hac farızası söz konusu değildir. Fıkıh ilmine göre bir kişinin hacca gidebilmesi için Mekke'ye binekle veya yürüyerek gidecek bir mal varlığına sahip olmalı, eve dönünceye kadar ailesine yeterli erzağı sağlamış olmalıdır.²⁷ Günümüzde de ekonomik durumun seyahat etmeyle yakından ilişkili olduğu bilinmektedir. Yapılan araştırmalarda, yüksek düzeydeki yöneticiler ve iş adamları arasında gezi eğiliminin en yüksek düzeyde olduğu görülmüştür. Tarım sektöründe çalışanlar arasında ise turizm isteğinin düşük

24 Eralp, Ziya *age.*, , s.36

25 Nakur, *age.*, s.17-18

26 Vahidi, *Esbabü'n Nüzul*, s.143

27 Kasaî, *Bedai'üs Senai*, II/122

olduğu görülmüştür. Bunun nedeni gelir düzeyinin yanında yaşam biçimiyle de ilgilidir.²⁸ İşte Kur'an, seyahat etmeyi ısrarla vurgularken dolaylı biçimde hem Müslümanların ekonomik durumlarının iyileşmesini hem de onlarda sosyal ve kültürel bir ilginin gelişmesini teşvik etmektedir.

2. Kur'anda Seyahat

Kur'an'da bir seyahat çeşitliliğinin olduğu dikkat çekmektedir. Kur'an'da zikredilen başlıca seyahat çeşitleri şunlardır:

İlimi seyahatler: İlim elde etmek için Hz. Musa'nın uzun bir seyahate çıkması: *"Musa, genç adamına demişti ki: Durmayıp iki denizin birleştiği yere varacağım veya uzun bir zaman yürüyeceğim" (18/Kehf,60).*

Çeşitli ibadetlerin ifası için yapılan seyahatler: Mesela, müminlerin Hacc için yolculuk etmeleri: *"İnsanlar içinde haccı ilan et; yaya olarak veya uzak yollardan gelen binitler üzerinde sana gelsinler"(22/Hacc,27).*

İnançların özgür bir ortamda yaşanması adına yapılan seyahatler: *"Ey inanan kullarım, benim arzım geniştir, yalnız bana kulluk edin"(29/Ankebut, 56).*

Cihad için sefere çıkmak: *"Gerek hafif, gerek ağır olarak savaşa çıkın, mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihat edin. Eğer bilerseniz bu, sizin için daha hayırlıdır"(9/Tevbe, 41).*

Maişet temini için yapılan seyahatler: *"Yeryüzünü sizin için kullanışlı hale getiren O'dur. O halde yeryüzünde dolaşınız Allah'ın rızkindan yiyip içiniz. Dönüş yalnız Allah'adır"(67/Mülk,15).*

Araştırma- inceleme- gözlem yapma adına düzenlenen seyahatler: *"De ki. "yeryüzünde yürüyün de suçluların sonunun nasıl olduğunu görün"(27/ Neml, 69).*

Müsabakalar ve şenlikler için yapılan yolculuk: *"Öyleyse muhakkak surette biz de sana aynen onun gibi bir büyü getireceğiz. Şimdi sen, seninle bizim aramızda ne senin ne de bizim muhalefet etmeyeceğimiz uygun bir buluşma yeri ayarla". Musa: "Buluşma zamanımız bayram günü kuşluk vaktinde insanların toplanma zamanı olsun" dedi"(20/ Taha/58-59). Kararlaştırılan günde Mısır halkının akın akın belirlenen yerde toplandığı zikredilmektedir. Müfessirler bu günün bayram günü, aşure günü, nevruz günü ve pazar kurdukları*

28 Doğan, Hasan Zafer, *Turizmin Sosyo-Kültürel Temelleri*, s.49-50

gün olduğunu söylemişlerdir.²⁹ O günün ortak özelliği bir şenliğin olmasıdır. Ancak Hz. Musa bugüne bir de kendisinin, Firavunun sihirbazları ile müsabaka yapmasını eklemiş ve bu şenliğe katılmak için Mısır'ın her mıntikasından insanlar seferber olmuşlardır.

Kur'an bütün beyanlarında öncelikle imanî bir amacı hedefler ve muhatabına bunu mutlaka hissettirir. Yeryüzünde gezip dolaşmayı emreden birçok ayet-i kerimede de aynı şey söz konusudur. *“Sizden öncede yasalar uygulanmıştır. Yeryüzünde dolaşın da yalanlayanların sonunun nasıl olduğunu görün”*(3/Alî İmran, 137) Bu ayette önceki toplumlarla ilgili bazı yasaların uygulandığı ifade edilmektedir. Ayette geçen “sünen”, “sünnet” kelimesinin çoğuludur ve insanın üzerinde yürüdüğü yol demektir.³⁰ Dolayısıyla bu ayetten Müslümanların, başka milletlerin toplumsal yaşamlarını araştırmalarının, onların ne tür yollardan geçtiğini öğrenmelerinin gerektiğini anlıyoruz. Böyle bir çıkarım tarih, antropoloji ve sosyoloji gibi ilimlerin de saiki olmaktadır. O halde tarih, antropoloji ve sosyoloji gibi ilimlerin tahsili Müslümanların üzerinde önemle durduğu hususlardan biri olmalıdır.

Kur'anın yeryüzünün gezilip görülmesine yönelik emirlerinde tarihin canlı tutulmasına ilişkin nükteler vardır. Zira seyahat emirlerinin ekserisinde önceki kuşakların yaşam tarzlarına ve eserlerine atıfta bulunmaktadır: *“Yeryüzünde gezmediler mi ki, kendilerinden öncekilerin sonunun nasıl olduğuna baksınlar? Onlar, kendilerinden daha güçlü idiler; toprağı alt-üst etmişler ve onu, bunların imar ettiklerinden daha çok imar etmişlerdi. Onlara da elçileri deliller getirmişti. Allah onlara zulmedecek değildi. Fakat onlar kendi kendilerine zulmediyorlardı”*(30/Rum, 9). Yani onlar, kendilerinden önce yaşayıp peygamberlerini inkâr eden ve bu yüzden helak edilen toplumların mekânlarını gezip ibret almadılar mı? Ki o öncekiler ziraat için toprağı sürmüşler, su ve maden çıkarmak için yeri kazmışlar ve orayı diktikleri binalarla bayındır hale getirmişlerdi. Önceki milletlerin eşsiz sanatı yeryüzünü imar eden şu inkârcılardan daha da çoktu³¹. Bununla beraber çeşitli eser bırakmalarına rağmen kendileri baki kalamamışlardır. Demek ki eğer seyahat bu açıdan yapılırsa insan zihninde Allah'ın Baki oluşu ve dünyanın geçiciliği yer edinir, insanın seküler bir duruş sergilemesine ket vurulabilir.

29 İbnü'l Cevzi, *age.*, VI/294-295

30 Şirbinî, *Siracü'l Münir*, I/249

31 Alusi, XXI/23; Sabunî, *age.*, II/472vd.

Helak olan önceki milletlerin çok daha güçlü olduğunu buna rağmen peygamberleri yalanlamalarından dolayı akıbetlerinin araştırılmasını ifade eden ayetlerde(30/9;40/82) Allah katında maddi refahın kâfi gelmediği ifade edilmiştir. Bazı müfessirler, önceki ümmetlerin eserlerinin ve yurtlarının ibret almak için gezilmesini mendub kategorisinde değerlendirmektedir.³²

Ayette sözü edilen seyahat olayına geniş bir açıdan baktığımızda Kur'anın, tarihi eserlerin korunmasına, arkeolojik bulguların saklanmasına ve kuşaktan kuşağa aktarılmasına önem verdiğini söyleyebiliriz. Çünkü önceki milletlerin akıbetinden ibret alınması bir bakıma onların eserlerini görmekle gerçekleşebilmektedir. Bu bağlamda turizm üzerine yapılan bir kısım araştırmalarda da turizmin insanlarda çevreye duyarlılık ve temizlik şuurunun gelişimine katkıda bulunduğu ve sağladığı rant nedeniyle tarihi ve arkeolojik değerlere sahip çıkma duygusunu geliştirdiği iddia edilmiştir.³³ Fakat bu olumlu sonucun yanı sıra ticarileşme ve metalaşmanın bu mekanların ve eserlerin dejenere olmasına, tabiatın kirlenmesine de sebebiyet verdiği acı bir gerçektir.

Kur'an, yeryüzünde seyahate çıkıldığında tarihe mal olmuş toplumlara ait mekânların ve eserlerin incelenmesini salık verirken, bireyin çevresine karşı bigâne kalmamasını bir bilinç ve duyarlılık geliştirmesini öngörmektedir. Bu yüzden ticaret için yolculuğa çıkan Mekkelilere, helak olmuş kavimlerin kalıntılarını incelemeleri sürekli tavsiye edilmektedir: *"Yeryüzünde hiç gezip dolaşmadılar mı ki kendilerinden öncekilerin sonunun nasıl olduğunu görsünler? Onlar daha güçlü idiler. Ne göklerde ne de yerde Allah'ı engelleyecek bir şey yoktur. O bilendir, güçlüdür."*(35/Fatır,44)Bu ayette Cenabı Hak, Mekkelilerin Şam, Yemen ve Irak'a seyahatlerinde ve ticaret yolculuklarında, geçmiş ümmetlerin eserlerine ve helak alametlerine şahit olduklarını vurgulamış ve peygamberleri yalanlayanların azaba duçar olmalarının, Allahın bir sünneti olduğuna delil getirmiştir.³⁴

Hz. Peygamberin, helak olan toplumların mekânlarını ziyaret etmekle ilgili değişik bir uygulaması olduğu bilinmektedir. Onun bu uygulaması Kur'anın hedeflediği seyahatin günümüz turizminden ne denli farklı olduğuna da ışık tutmaktadır. Rivayete göre Hz. Peygamber Hicr bölgesine uğradığı zaman

32 Kurtubî, *el-Cami' li Ahkami'l Kur'an* , II/2392; Elmalılı, II/1180

33 Öztaş, Kadir, *age.* , s.40; Kozak, Nazmi ve Ark., *age.*, s.97

34 Alusi, 22/23; Elmalılı, VI/4000

“Kendilerine zulmedenlerin yurtlarına girdiğinizde onların başına gelen musibetin sizin başınıza da gelmesinden korkarak ağlayın” buyurdu. Daha sonra Hz. Peygamber başını örttü ve vadiyi geçinceye kadar hızlıca yürüdü³⁵ Bir başka rivayete göre Hz. Peygamber Hicr bölgesinden geçtiği zaman diğer kuyulardan değil sadece Hz. Salih'in devesinin su içtiği kuyudan su almalarını emretmiştir.³⁶ Hz. Peygamberin böyle davranmasının sebebi, kanaatimizce helak olmuş olsa bile toplumlar arasında yine de bir sirayetin gerçekleşmesinden dolayı olumsuz etkileşimi önlemek ve ibret almaya, tefekkür etmeye uygun bir zemin hazırlamaktır. Çünkü Hz. Peygamberin, vadiyi geçinceye kadar başını örtüp hızlıca yürüyüp gitmesi müminlerin dikkatini daha çok celbetmiş, ihtimal ki sözden daha tesirli olmuştur.

Toplumların, bireyleri etkileşim ağı içine almasından dolayı bazı İslam âlimleri, Müslümanların ehli küfür olan memleketlerde yaşamalarını veya oraya seyahat etmelerini bazı kaidelere bağlamak istemişlerdir. Buna göre, küfrün hüküm sürdüğü ülkelere ancak bir maddi ilim almak veya o ülkelerde bolca bulunan bir ilacı almak için seyahat edilebilir. Ancak bu durumda oraya giden kişinin Müslüman olduğunu da izhar etmesi gerekir. Durum böyleyken sırf eğlence ve gezinti için o ülkelere seyahat yapmak, oradaki insanların tabiatıyla ünsiyet edip onların hayat tarzını benimsemek-Allah korusun- nasıl uygun olabilir?³⁷ Bazı İslam bilginlerinin bunu dile getirmeleri insanların birbirini etkilemelerinin yadsınamaz bir gerçek olmasından kaynaklanmaktadır. Bu tür görüşlerin göz önünde bulundurulması Müslümanın kendi kimliğini muhafaza etmesinde çok önemli işlevi olduğu kanaatindeyiz.

Seyahat Ve Ulaşım

Kur'anın, yeryüzünde seyahat edilmesini emretmesi, beraberinde bir takım yan unsurların gelişimine de katkı sağlamaktadır. Bu unsurlardan birisi ulaşım ve ulaşım araçlarıdır. Nitekim seyahatin emredildiği ayetlerin bağlamı incelendiğinde bu yönde bir irtibat kurabilmekteyiz. Söz gelimi *“Yeryüzünde gezip dolaşmadılar mı ki kendilerinden öncekilerin sonunun nasıl olduğunu görsünler? Onlar, bunlardan daha çok, daha güçlü idiler, yeryüzündeki eserleri daha sağlam idi. Ama kazandıkları, kendilerine hiçbir yarar sağlamadı”*(40/ Mümin,82) ayetinin sibakına baktığımızda Cenabı Hakkın insanlara lütfetmiş

35 Buhari, Enbiya, 7; Tefsir-hicr- 2; Müslim, Zühd 38(2980)

36 Buhari, Enbiya, 17; Müslim, Zühd 40(2981)

37 Nakur, age., s.186

olduğu bazı ulaşım araçlarına değinilmektedir: “Allah’tır ki kimine binmeniz, kiminden yemeniz için size hayvanları yarattı. Onlarda sizin için (sütleri, derileri, tüyleri gibi daha birçok) faydalar var. Onların üstünde gönüllerinizdeki arzuya erersiniz; onların ve gemilerin üstünde taşınırsınız”(40/Mümin, 79–80) Elmalılı’nın da işaret ettiği gibi bu beyan bilhassa seyrü sefere teşvik için bir mukaddimedir.³⁸ Günümüzde seyahatlerin kitlesel bir faaliyete dönüşmesinde de ulaşım imkânlarının artması temel faktör olarak gözükmektedir. Bir iddia-ya göre geziler endüstri öncesi toplumlarda bireysel olarak ve dar çevrelerde var olmuştur. Fakat zamanla geziye katılma fırsatlarının artmasıyla bireysel gezi kalıplarından ve dar çevrelerden kitlesel gezi kalıplarına ve uluslar arası düzeyde bir çevreye geçilmiştir.³⁹ İşte bunun en büyük amili ulaşım da ve ulaşım araçlarındaki ilerlemelerdir. Seyahat hareketi bütün dünyada buhar makinesinin icadından sonra artarak yayılmış; arabaların yapımının gelişmesi ve demiryollarının istihdamı ile⁴⁰ hız kazanmıştır. Günümüzde ise hızlı ulaşım araçlarının başında gelen uçaklar insan yığınlarının yolculuk etmesine olanak sağlaması nedeniyle kitle turizminin gelişmesinde en önemli etmen olmuştur.⁴¹

Kur’anın yeryüzünde gezip önceki medeniyetlere ait eserleri incelemeye teşvik etmesi aslında ufuk açıcı bir durumdur. Özellikle Kur’an’ın indiği dönemde bu tür emirler Mekke toplumu için oldukça yeni bir deneyimi dile getirmektedir. Konuyla ilgili olarak Seyyid Kutub, *3/Ali İmran*, 137 ayetin tefsirinde şunları söyler: Kur’an, insanlığın geçmişini şimdiki zamanıyla ve şimdiki zamanıyla geçmiş zamanıyla irtibatlandırmakta ve bütün bunlar arasından geleceğe işaret etmektedir. Oysaki o dönemde Arapların ne hayat seviyeleri ne bilgileri ne de tecrübeleri İslam’dan önce böylesine kapsamlı bir bakış açısına uygun değildi.⁴² Her ne kadar Mekke halkı ticaret vasıtasıyla diğer milletlerle bir diyalog halinde bulunuyorlardıysa da, sadece gözlem ve inceleme- araştırma gayesiyle seyahat etme kültürü mevcut değildi. Zaten turizmin kültürel bir olay olarak ortaya çıkabilmesi için, insanların içinde yaşadıkları ortam dışındaki çevre konusunda bir ilgi geliştirmeleri, yeni ve yabancı nesnelere değer ver-

38 Elmalılı, VI/4183

39 Rızaoğlu, Bahattin, *Turizm ve Sosyalleşme*, s.1,6

40 Nakur, *age.*, s.25

41 Doğan, Hasan Zafer, *age.*, s.35

42 Kutub, *age.*, IV/78

meyi öğrenmelerinin gerektiği⁴³ vurgulanmaktadır. İşte Kur'an bu tür emirleri ile onları tabii ve kültürel varlıklara ve çevrelerine karşı ilgili hale getirmiştir.

Seyahat Ve Konaklama

Kur'anda zikri geçen medeniyetlerden birisi olan Sebe ile ilgili dikkat çekici bir kıssa yer almaktadır. Bu kıssada seyahatle alakalı önemli noktalara temas edilmektedir: *“Onlarla, içinde bereketler yarattığımız kentler arasında, açıkça görünen kentler var ettik ve bunlar arasında yürümeyi takdir ettik: “Oralarda geceleri ve gündüzleri güven içinde yürüyün” dedik. “Rabbimiz, seferlerimizin arasını uzaklaştırdı” dediler ve kendilerine zulmettiler. Biz de onları darmadağın ettik. Şüphesiz bunda, sabreden, şükreden herkes için ibretler vardır”*(34/Sebe, 18–19) Müfessirlerin dediğine göre Sebeliler bir kasabada sabahlıyor, bir başka kasabada kaylule yapıyor, diğer bir kasabada geceliyor ve hatta Şam'a gidinceye kadar yanlarında ne yiyecek ne de su taşıyorlardı. Açlıktan, susuzluktan ve düşman saldırısından korkmaksızın emin bir şekilde yolculuk yapıyorlardı.⁴⁴ Bu ifadelerden seyahat etkinliklerinde konaklamanın, yolculuğu kolaylaştıran çok önemli faktör olduğunu anlıyoruz. Konaklama sadece yeme, içme, barınma ihtiyaçlarını değil aynı zamanda yol emniyetini de sağlama özelliğine sahiptir. Bazı iddialara göre, konaklama, turizm olayının temel bileşenlerinden biridir. Bu özelliği ile de dünyanın en hızlı büyüyen sektörü olan turizm içerisinde aynı oranda büyüyen bir endüstri konumundadır.⁴⁵ Konaklama tesisleri ticaret yollarını elinde tutan bütün devletlerin önem verdiği bir husus olmuştur. Bu bağlamda tarih boyunca yol güzergâhlarında yapılan hanlar ve kervansaraylar günümüz otellerinin de ilk numuneleridir. Bütün bu kurumlar seyahatin güvenli bir şekilde gerçekleştirilmesi için çoğu defa devlet eliyle yaptırılmıştır. Mesela Anadolu'nun imarında büyük pay sahibi olan Selçuklular, yurdun muhtelif noktalarına han ve hanın daha büyüğü olan kervansarayları devlet eliyle yapmışlardır. Zira devletin asli görevlerinin başında güvenlik sorunu yer almaktadır ve bu güvenlik sorunu da hanlar ve kervansaraylar vasıtasıyla bir ölçüde giderilmiştir. Fakat yollar eminleşip şehirler büyüdükçe onlar da değerini kaybetmişlerdir.⁴⁶

43 Doğan, Hasan Zafer, *age.*, s.24

44 Kurtubî, VIII/5371vd. ; Merağî, XXII/73

45 Kahraman, Nüzhet- Türkay, Oğuz, *Turizm ve Çevre*, s.123

46 Kazıcı, Ziya, *İslam Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi*, s. 318

Seyahat Ve Yollar

Sebelilerin kıssasından seyahat olgusunda yolların çok büyük bir öneme sahip olduğunu anlamaktayız. Bu yüzden olsa gerek Katade gibi bazı müfessirler, ayette geçen “görünür şehirler” ifadesini yola bitişik olmalarıyla açıklamıştır.⁴⁷ Seyahat ile yol arasındaki sıkı ilişki öteden beri konuyla ilgilenen hemen her yazar tarafından vurgulanmıştır. Bazı yabancı uzmanlara göre de yirminci asır Birleşik Devletlerde ve dünyanın diğer bölgelerinde turizmin sürekli bir artışına şahit olmuştur. Organizasyon düzeyi, taşıma yöntemi, uzak noktalara erişebilme imkânları turizmin iyileşmesinde hızlandırıcı bir adım olmuştur.⁴⁸ Bütün bunlar ülkelerin zenginleşmelerine kaynaklık etmektedir. Sebelilerin zengin olmalarında da seyahat imkânlarının bolluğu önemli bir husustur. Ayetin devamından da anladığımız kadarıyla bunu değerlendiremeyen Sebeliler perişan hale gelmişlerdir. Müfessirlere göre yetki sahibi üstün kasabalara sahip olan Sebeliler, sonunda yoksul bir toplum haline geldiler. Hayatları kuru bir çöl hayatına döndü. Otlak ve su alanları bulmak için birçok yolculuklar yapmak zorunda kaldılar.⁴⁹

Bu ayette, Sebelilerin kendilerine bahşedilen seyahat kolaylığından şikayetçi olmaları da ilginç bir durumdur. Bazı müfessirlere göre Sebeliler zengin oldukları için çevrelerinde bulunan yoksul insanların kendilerine gelip taleplerde bulunmalarından rahatsız oldukları için etraflarında bulunan kasabaların harap olmasını ve yolların uzaklaşmasını istemişlerdir.⁵⁰ Demek ki seyahat etmenin çevreyle maddi ve manevi bakımdan iletişim kurmada bir etkisi vardır. Bazı araştırmacılara göre turizm daha zengin toplumların gelirlerini, geliştirmekte olan ekonomisi zayıf ülkelere dağıtmak⁵¹ gibi bir işlevi de vardır. Anlaşıldığı kadarıyla Sebeliler sırf zenginliklerini paylaşmamak için yok olmalarına sebebiyet verecek şeyleri bile arzulamışlardır.

47 Kurtubî, VIII/5371

48 Lundberg , Donald E., *Tourism Economics*, s. 149

49 Kutub, XXII/73

50 Konyalı, *Hülasatü'l Beyan*, XI/4504

51 Öner, Çiğdem, *age.* , s.1

Seyahat ve Araştırma

Kur'an, seyahatin değişik yönlerine atıfta bulunmakla birlikte ibret almayı, araştırmayı esas kabul etmektedir. Kur'an sadece önceki nesillerin kalıntılarına değil, tabiatta sürekli cereyan eden yaratılış hadisesine de vurgu yapmaktadır: *"De ki: "Yeryüzünde gezin(seyr), bakın Allah yaratmağa nasıl başladı. Sonra, son yaratmayı da yapacaktır. Çünkü Allah, her şeyi yapabildir"(29/Ankebut, 20)*. Bu ayette peygamberlerin getirdiği mesaj hususunda tereddütleri olan zihniyetlere bir başka öneri vardır. Buna göre babalarının mezheplerini taklit edip puta tapanlara denilmektedir ki, eğer babanız İbrahim(as) uymuyorsanız, onun getirdiği kesin, kuvvetli delilleri düşünmüyorsanız, memleketinizdeki ahval sizin düşünmenize yetmiyorsa yeryüzünde gezin ve bakın ki Allah sizi yaratmaya, hayvanlardan, bitkilerden, ekinlerden, ağaçlardan, bunun dışında kalan dağlardan ve düz arazilerden sizi rızıklandırmaya nasıl başlamıştır.⁵² Ayette özellikle yaratılışın başlangıcına dikkat çekilmektedir. Bu ayette yaratma anlamındaki "inşa" fiilinin müzari kalıbında **يُنشئ** zikredilmesi mahlûkata nazar eden her insanın yaratılışın başlangıcının yenilendiğini, sürekli hale geldiğini görebileceğini⁵³ ima etmektedir. Bu ayetin salık verdiği gezi etkinliği insanın basiretini açacak türdendir. Bu yüzden bazı müfessirler bu ayetin tefsirinde şunları kaydetmişlerdir: Yeryüzünde gezmek daha önce gözün ülfet etmediği ve kalbin nasiplenmediği yeni gözlemler sayesinde gözü ve gönlü açar. Çünkü insan ünsiyet ettiği yerde öylesine yaşar ki nerdeyse ne gördükleri ne de hayret verici vakalar karşısında hiçbir şey dikkatini çekmez. Fakat yolculuğa çıktığında, seyahat edip dolaştığında her manzara ve yeryüzündeki her yeni görüntü karşısında duyguları ve kalbi uyanıklık kazanır. Oysaki memleketinde bunun gibi ve hatta bundan daha çekici şeylerle karşılaştığında dikkat etmediği şeyler, seyahat esnasında daha çekici hale gelir. Seyahatten dönen kişi yeni bir his ve ruh ile döner, yolculuk etmeden önce düşünmediği ve ilgisini çekmediği şeyleri araştırır ve inceler.⁵⁴ Nitekim bazı sosyologların iddiasına göre de turizm olayı insanın kapalı dünyasını açar, onlarda yeni deneyimleri paylaşma duygusu yaratır.⁵⁵ İşte Kur'an bu tür emirleriyle insanı alışkanlıklarının ve eşyalaşmanın esaretinden kurtarmayı hedeflemektedir.

52 Şirbinî, *age.*, III/131

53 İbni Aşur, *et-Tahrir*, XX/228

54 Kutub, *age.*, XX/119; Ayrıca bkz. İbni Aşur, *age.*, XX/230

55 Rızaoğlu, Bahattin, *age.*, s.77

Bu ayet yaratılışın nasıl başladığını incelemek amacıyla başta insanın kendi yaratılışı olmak üzere hayvanların, bitkilerin, coğrafi yapıların ve kozmolojik oluşumun araştırılmasına yönelik bir seyahati emretmektedir. Bir iddiaya göre (29/*Ankebut*, 20) ayette zikredilen “nazar” kelimesi sadece bir bakış değildir. Burada geçen “nazar” kelimesi akıl, riyaziyat, hafriyat(kazı), gözlem, ilmi tahlil, kimya ve parçaların analizi ile ilgili olup, bütün bunlar bizi yaratılışın başlangıcına ve yeryüzünün zamani ömrünü belirlemeye ulaştıracak⁵⁶ şeylerdir. İşin doğrusu bu hususlarda Müslümanların yeterli bir hamle yaptığını söyleyemeyiz. Ancak Batı’da bu konularla ilgili ses getiren çalışmalara imza atılmıştır. Mesela 1859 yılında “*Türlerin Kökeni*” adlı yapıtını yayınlayan Darwin, İngiliz Deniz Kuvvetlerinin organize ettiği ve dünya çevresinde uzun bir yolculuğu hedefleyen seyahate katılmıştır. 27 Aralık 1831’de başlayıp 2 Ekim 1836’da sona eren ve H.M.S Beagle(Majestelerinin Gemisi Beagle) adlı gemiyle gerçekleştirilen bu seyahatte birçok pasifik adasında araştırma yapan Darwin, ünlü evrim teorisini daha çok Gallapagos(İspanyolca dev kaplumbağa anlamındadır) adalarındaki incelemeleri ile şekillendirmiştir. Darwin bununla ilgili olarak, “o büyük gerçeğe, dünyada yeni canlıların ilk ortaya çıkması olgusuna, bilinmezlerin en bilinmezine zaman ve mekân bakımından burada(Gallapagos’da) oldukça yakınız”⁵⁷ demektedir. İslam dünyasında ise Biruni(973–1061) gibi birkaç ilim adamı dışında doğa üzerinde araştırma ve inceleme yapmak için seyahat eden kişiye rastlanmamaktadır. Biruni özellikle Hindistan’a yaptığı seyahatlerde jeoloji ve mineral incelemeleri ile bu konuda önemli bir örnek olmuştur.

Kültür Şoku Karşısında Kur’an’ın Öngördüğü Seyahat

Kur’anda yeryüzünün gezilip görülmesine yönelik olan emirler tabiatın Müslüman kabul edilmesiyle bağlantılı olduğu gibi, Müslümanların dünya konjonktüründe sosyal bir ümmet olmalarına da kapı açmaktadır. Çünkü seyahat ile diğer toplumları tanımak ve onlarla iletişime geçmek mevzubahistir. Hatta bu tür ilişkiler toplumsal değişimde hızlandırıcı bir etkiye de sahip olabilir. Nitekim bazı sosyologların iddiasına göre, turizm sayesinde farklı sosyal ve kültürel yapılara sahip toplumlar birbirleriyle ilişki kurabilmekte, bu ilişkiler sonucu oluşan etkileşim toplumsal değişimi hızlandırıcı bir rol oynamaktadır.⁵⁸

56 Nakur, *age.*, s.43

57 Moorehead, Alan, *Darwin ve Beagle Serüveni*, s. 149

58 Avcıkurt, Cevdet, *Turizm Sosyolojisi*, s.45

Yeryüzündeki her insan toplumu belli kültür kalıbı içinde yaşamaktadır. Öyle ki bazı davranışlar kültürler arası zıt bir yaklaşımla değerlendirilmekte aynı hareket bir kültürde teşvik edilirken diğerinde ayıplanabilmektedir. Bu yüzden bir ülkeden diğer ülkeye giden birisi çok farklı davranış kalıplarıyla karşılaşabilmekte ve şaşkınlık yaşayabilmektedir. Sosyolojide bu olaya "kültür şoku" adı verilmektedir. Kültür şoku bir kültürden bir kültüre giden bireylerin yeni kültür karşısında uyum sürecinde yaşadıkları sıkıntıyı ifade etmektedir. Bazı sosyologlara göre bütün tarih, seyahat edenlerin, dünyanın diğer yerlerindeki insanların alışılmadık hayat tarzları ile karşılaşmaları nedeniyle şoka uğradıklarını kaydetmektedir. Yabancı insanlar arasına dışarıdan gelen diğer yabancılar sıklıkla kültür şoku olarak bilinen rahatsız edici bir şaşkınlık duygusu yaşamaktadırlar.⁵⁹ Ancak Allah'a iman etmiş olan müminlerin, bu şoku diğer insanlardan daha rahat bir şekilde atlatabilecekleri kanaatindeyiz. Çünkü mümin her şeyin Allah'a secde ettiğini(13/Ra'd,15; 16/Nahl, 49; 22/Hac,18; 55/Rahman, 6) bilir. Dolayısıyla ne diğer kültürler karşısında ne de tabiat karşısında büyük bir şoka uğramaz. Müminin nezdinde yeryüzü adeta bir ibadet mahallidir. Nitekim Hz. Peygamber: "Yeryüzü bana mescid ve temiz kılındı."⁶⁰ Veya bir başka varyantında: "Kabir ve hamam hariç, yeryüzünün hepsi mescittir"⁶¹ buyurmuş ve yeryüzünün mümin için şok edici değil ünsiyet edilecek bir konumda olduğunu işaret etmiştir.

Sonuç

İnananlara birçok konuda dünya görüşü sunan Kur'an, seyahat mevzusuna da değişik açılardan değinmiştir. Ancak Kur'an kendi bütünlüğü içinde seyahata, araştırma, inceleme gibi önemli gayeler yüklemiştir. Özellikle seyr kelimesi ile nazar kelimelerinin birlikte yer aldığı ayetlerin daha fazla olması Kur'anın öngördüğü seyahatlerin araştırma inceleme ağırlıklı olduğunu göstermektedir. Bütün mahlûkatı insana musahhar kılan Allah (16/Nahl,12,14);(22/Hac,65); (31/Lokman,20), insanlardan ciddi faaliyetler istemektedir. Bu yüzden ibret almaya dönük seyahatler Kur'anda daha fazla yer almaktadır. Fakat yaratılış gayesini zihinde saklı tutarak sağlık, akraba, eş-dost ziyaretleri, çeşitli kongre, sempozyum, fuarlar ve müsabakalar için seyahat yapılabilir.

59 Coser –Rhea –Steffan -Nock, *Introduction to Sociology*, s.63

60 Acluni, *age.*, 1/398

61 İbn-i Mace, *Mesacid*, 74

Seyahat, turizmin ana ögesidir. Fakat turizm küreselleşen dünyada büyük bir sektör haline geldiği için seyahat ve seferden oldukça farklılaşmıştır. Bununla birlikte Kur'anın ifadelerinde günümüz turizm sektörüne ışık tutacak önemli ilkeler yer almaktadır. Mesela, yolların ve konaklama tesislerinin önemi(34/Sebe,18–19), yolculara maddi ve manevi desteğin verilmesi(9/Tevbe, 60), dolaylı olarak tarihi eserlerin(40/Mümin,82) ve yaratılışın sürekli yinelenildiği tabiatın korunması(29/Ankebut,20) Kur'anın üzerinde durduğu konulardandır. Kur'an, seyahati tamamen ekonomik getirisi olan bir faaliyet olarak görmemektedir. Seyahatin zorluklarını göz önünde tutarak yolculara bir kısım ruhsatlar tanımakta ve seyahati ibadetle iç içe bir etkinliğe dönüştürmekte, insanların da bu bilinçle seyahat etmeleri gerektiğini öğütlemektedir.

KAYNAKÇA

- Acluni, İsmail b. Muhammed, *Keşfü'l Hafa*, Mektebetü't Türasil Arabi, Haleb, ts.
- Akpınar, Ali, *Kur'an Aydınlığında Seyahat*, TDV Yayınları, 1. bsk. Ankara, 1998.
- Alusî, Ebul Fadl Şihabüddin, *Ruhul Meâni Fi Tefsiril Kur'anil Azim ve's Sebil Mesanî*, İhyai Türesi'l Arabi, Beyrut, ts.
- Avcıkurt, Cevdet, *Turizm Sosyolojisi*, Detay Yayıncılık, 1. bsk. Ankara, 2003.
- Aydın, Mahmut, *Anahatlarıyla Dinler Tarihi*, Ensar Neşriyat, 1.bsk. İstanbul, 2010.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Sözlük*, Aydın Kitabevi, 18. bsk. Ankara, 2001.
- DİB İlmihal, DİB Yayınları, Ankara, 2006.
- Doğan, Hasan Zafer, *Turizmin Sosyo-Kültürel Temelleri*, Detay Yayıncılık, 2.bsk. Ankara, 2004.
- el-Cevzi, Ebu'l Ferec Cemalüddin Abdurrahman b. Ali, *Zadü'l Mesir fi İlimi't Tefsir*, el- Mektebetü'l İslami, ts.
- El-Cibrin, Abdullah b. Abdurrahman, *Ahkamü's Seyahat*, ts.
- Elmalılı, M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul, 1971.

- Eralp, Ziya, *Genel Turizm*, Ankara Üniv. SBF Yayınları, Ankara, 1983.
- ez-Zemahşeri, Ebul Kasım, Carullah Mahmud b. Ömer, *el-Keşşaf an Hakaikit-tenzil ve Uyunil Ekavili fi Vücuhi't-Te'vil*, 1. bsk. Riyad, 1998.
- İsfehani, Ebu'l Kasım Hüseyin b. Muhammed, *el-Müfredat Fi Garibi'l Kur'an*, Tahkik: Muhammed Seyyid Geylanî, ts.
- İbn-i Aşur, Muhammed Tahir, *et-Tahrir ve't Tenvir*, Tunus, 1984.
- İbni Faris, Ebu'l Hüseyin Ahmed bi Faris b. Zekeriya, *Mekayisü'l Lüğa*, Darü'l Fıkr, ts.
- İbn-i Mace, Ebu Abdillah Muhammed b. Yezid el-Kazvini, *Sünen*, Darü İhyail Kütübil Arabi, 1952.
- Kahraman, Nüzhet- Türkay, Oğuz, *Turizm ve Çevre*, Detay Yayıncılık, 2. bsk. Ankara, 2006.
- Kasanî, Alauddin Ebibekr b. Mesud, *Bedai'üs Senai Fi Tertibi's Şerai'*, Darü'l Kütübi'l İlmiye, 2. bsk. Beyrut, 1976.
- Kazıcı, Ziya, *İslam Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi*, MÜİF Yayınları, 5. bsk. İstanbul, 2003.
- Konyalı, Mehmed Vehbi, *Hülasatü'l Beyan*, Üçdal Neşriyat, İstanbul, ts.
- Kozak, Nazmi ve Ark., *Genel Turizm İlkeler Kavramlar*, Detay Yayıncılık, 5. bsk. Ankara, 2001.
- Kurtubi, Abdullah Muhammed b. El-Ensari, *el- Cami' li Ahkamil Kur'an*, Daru's Şuab, Kahire ts.
- Kutub, Seyyid, *Fi Zilali'l Kur'an*, Darü'l Arabiyye, Beyrut, ts.
- Lundberg, Donald E., *Tourism Economics*, New York, 1995.
- Merâğî, Ahmed Mustafa, *Tefsirül Merâğî*, Matbaatu Mustafa el-Babi el-Halebi, 4. bsk. Mısır, 1389/1969.
- Mevdudi, Ebul Ala, *Tefhimül Kur'an*, Çev: Muhammedhan Kayani ve Ark. İnsan Yay. İstanbul, ts.
- Moorehead, Alan, *Darwin ve Beagle Serüveni*, Çev: Nermin Arık, TÜBİTAK-YKY, 2. bsk. Ankara 1998.
- Nakur, Haşim b. Muhammed b. Hüseyin, *Ahkamü's Seyahat ve Asaruhu*, Darü İbnü'l Cevzi, 1. bsk. 1424.

- Olalı, Hasan, *Turizm Teorisi ve Politikası*, Endüstri Matbaacılık, İzmir, 1963.
- Öner, Çiğdem, *Seyahat Ticareti*, Literatür Yayınları, 1.bsk. İstanbul,1997.
- Öztaş, Kadir, *Turizm Ekonomisi*, Nobel Yayın Dağıtım, 1. bsk. Ankara, 2002.
- Rızaoğlu, Bahattin, *Turizm ve Sosyalleşme*, Detay Yayıncılık, 3. bsk. Ankara, 2004.
- Sabuni, Muhammed Ali, *Safvetü't Tefasir*, Dersaadet, İstanbul ts.
- Şirbinî, Hatib, *Siracü'l Münir*, Darü'l Marife, 2.bsk. Beyrut, ts.
- Vahidi, Ebu'l Hasan Ali b. Ahmed, *Esbabü Nüzulü'l Kur'an*, Darü'l Kütübü'l İlmîyye, Beyrut, 1998.
- Zebidi, Muhammed Murteza el- Hüseyini, *Tacü'l Arus min Cevahiri'l Kamus*, Matbaatü Hükümeti'l Kuveyt, 1965.